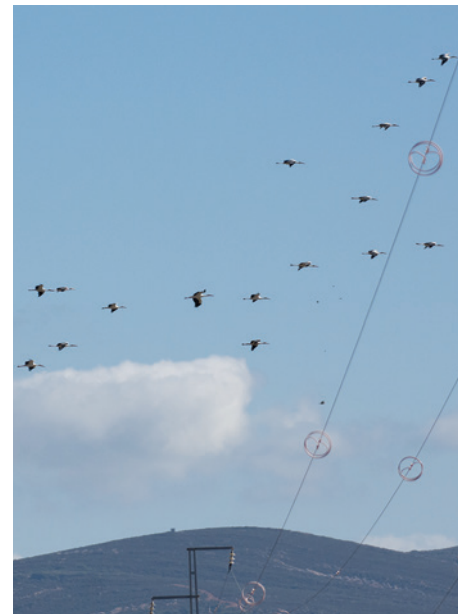

Ooievaarstrek bij Tarifa. Foto's: Peter Vermaas

Vogeltrek.

Door: Peter Vermaas.

Tweemaal per jaar doet zich een wonderbaarlijk fenomeen voor dat door iedereen op zekere hoogte kan worden waargenomen. In de lente en in de herfst verplaatsen massa's vogels zich van zuid naar noord dan wel in omgekeerde richting. Dat deze verplaatsing plaatsvindt is in het verleden lang onbekend geweest. Zo dacht men ooit dat zwaluwen die na de zomer verdwenen waren in de modder overwinterden. Een van de meest vreemde verhalen die ik ooit gelezen heb over de ontdekking dat vogels trekken is het verhaal over een ooievaar die met een Centraal-Afrikaanse pijl door zijn hals de tocht naar het noorden toch heeft afgemaakt en in Europa door een jager werd neergehaald. Het dier dat in 1822 in de plaats Klütz werd gevonden, wordt bewaard (met pijl en al opgezet) in de universiteit van Rostock. Verspreid over Europa zijn wel 25 van dit soort "pijlooevaars" aangetroffen.

pijlooevaar van Rostock

Onderzoek.

Sinds 1911 worden in Nederland vogels geringd voor vogelonderzoek. Het initiatief hiervoor was van de Dr. E.D. van Oort die de grote vogels voorzag van een ring met inscriptie 'Museum Nat.Hist. Leiden-Holland' en de kleinere vogels met 'Museum Leiden' gevolgd door een ringnummer. Het doel was om door terugmeldingen van deze geringde vogels te weten te komen welke trekroute de vogels kiezen. Tegenwoordig wordt het ringen landelijk gecoördineerd door het 'Vogeltrekstation Arnhem' dat ondanks de verhuizing naar Wageningen nog steeds dezelfde naam heeft aangehouden. Dankzij de grote hoeveelheid geringde vogels die zeker niet allemaal worden

teruggevonden en gemeld, zijn we in de afgelopen eeuw enorm veel te weten gekomen over de verblijfplaatsen en routes van vogels. Zonder dit soort onderzoek hadden we nooit geweten dat de meeste roodborstjes die we in de winter zien, niet dezelfde zijn die in de lente onze tuinen bezoeken. Dat zijn vaak wintergasten uit noordelijke streken. Om het terugmelden van geringde vogels gemakkelijker te maken, ontstonden ringprojecten voor grotere vogels met een variatie aan kleurringen of grote plastic ringen met leesbare inscripties. Met de opkomst van steeds kleiner wordende elektronica is het nu ook mogelijk om kleine vogels te zenderen met gps-trackers en dataloggers. Hiermee is het mogelijk om nog veel nauwkeuriger de vliegroutes van trekvogels in kaart te brengen. Als oorspronkelijk het doel van trekvogelonderzoek gericht was op het verkrijgen van kennis van de routes, is nu het doel van het onderzoek uitgebreid. Dankzij meer inzicht in het gedrag van de vogels terwijl zij trekken, is het mogelijk om erachter te komen hoe we de vogels op hun route kunnen beschermen.

Problemen.

Door de evolutionaire keuze van vogels om te trekken, nemen zij van nature een bepaald risico. Een reis van West-Europa naar gebieden ten zuiden van de Sahel is voor geen enkele vogel zonder gevaar. Maar blijkbaar woog dit op tegen het risico dat ze liepen als ze hier bleven overwinteren. Kou en voedselschaarste werden ontvlucht, terwijl het vervolgens weer de moeite loonde om in het voorjaar uit Afrika te vluchten naar het gematigde klimaat hier. Zo ontstond de jaarlijkse migratie. De ene soort trok naar Zuid-Europa en overwinterde daar en de ander vond de kortste oversteek over de Middellandse zee naar Afrika. In september en oktober is in de omgeving van Gibraltar (bij Tarifa) de vogeltrek naar het zuiden goed waar te nemen (en uiteraard in het voorjaar in omgekeerde richting). Je ziet dan groepen roofvogels en

ooievaars hoogte maken om vervolgens in gunstige wind over de Straat van Gibraltar te vliegen. Staat de wind verkeerd of is die te hard, zie je ze weer terugzeilen om het een andere dag weer te proberen. Tarifa is niet de enige plek in het zuiden waar de massale trek zich concentreert.

Een andere route is bijvoorbeeld via Zuid-Italië via Malta of langs de Turkse kust via Cyprus naar Afrika oversteken. Daar hebben de vogels weer te maken met andere gevaren. Ondanks landelijke verboden wordt er op die eilanden fanatiek gejaagd. Miljoenen zangvogels worden geschoten (plezierjacht) of belanden in netten en aan lijnstokken (consumptie: een bordje 'wijn-gaardvogels')

In 30 jaar tijd is de populatie zomertortels afgenomen met 30-49%. Oorzaken hiervoor zijn niet alleen jacht, maar ook teruggang in geschikt habitat in de broedgebieden waar kruidenrijke akkers hebben plaatsgemaakt voor intensieve landbouw. Ook in Afrika is het overwinteringsgebied veranderd. De bevolkingsgroei heeft ook daar ervoor gezorgd dat gebruik van kunstmest en ontwikkeling van grootschaliger landbouw steeds vaker voorkomen. Door jarenlang onderzoek kunnen we de route die trekvogels nemen en de veranderingen langs die route goed analyseren.

Zomertortel. Foto: Peter Vermaas

Van alle lange-afstandstrekkingen lopen 71% van de soorten terug in aantal, terwijl de

aantallen overwintersaars en korte-afstandstreckers maar 7% teruglopen. Bijkomend probleem is de klimaatverandering. Vogels zijn afhankelijk van voedsel op diverse plekken langs hun trekroute en op de overwinteringsplaats. Als door het verschuiven van de seizoenen de natuur op een ander moment zorgt voor zaad en insecten zullen de vogels op het moment dat ze trekken op hun tussenstations niet voldoende kunnen opvetten. De snelheid waarmee de jaarlijkse gemiddelde temperaturen opschuift levert voor dieren ook weer een overlevingsrisico op. Het blijkt nu dat die soorten die in aantallen afnemen zich minder aanpassen dan soorten die vroeger gaan broeden en hun jaarritme wel hebben aangepast aan het veranderende klimaat. Dat vogels zich kunnen aanpassen is overigens wel bekend. Zo weten we dat lepelaars in de winter van oorsprong in groten getale naar Mauritanië migreerden. Op een bepaald moment bleek dat in de winter een aantal gebieden in Zuid-Europa ideale omstandigheden boden voor deze vogels en is langzaam een deel van de hier broedende vogels tot de conclusie gekomen dat het risico om door te vliegen niet loonde. Veel geringde lepelaars werden in de winter in Spanje en Frankrijk teruggemeld. De laatste jaren merken we dat een aantal lepelaars tijdens de zachtere Nederlandse winters in onze Delta blijven hangen. Wordt het toch kouder dan schuiven ze soms een stukje op naar Noord-Frankrijk.

Wat ringen vertellen.

Op 12 oktober 2021 waren mijn vrouw en ik in Zuid-Portugal. De lagunes aan de kust zijn daar een magneet voor allerlei vogels. Langs een rietkraagje (Lagoa dos Salgados) stonden een paar lepelaars.

informatiepaneel bij Lagoa dos Salgados. Foto: Peter Vermaas

Aan de kleur van de snavel en de zwarte puntjes op de handpennen van de vleugels zagen we al gauw dat er jonge vogels tussen stonden. Twee van de groep hadden een witte ring aan de poot. Met behulp van de telescoop noteerde ik eerst de linker poot (witte ring met zwarte cijfers en letters [NB4V] en daarna de rechterpoot een metalen ring van het 'ringstation'. Afgekort schrijf je dan W[NB4V]/a. De ander was W[NBT6]/a. Nadat ik deze vogels had gemeld bij Sven Prins van de Werkgroep Lepelaar, waar ik alle lepelaars uit onze Delta meld, kreeg ik van W[NB4V] de *life-history* teruggestuurd. Alle waarnemingen die al eerder zijn gemeld staan op zo'n lijst. Daaruit bleek dat deze jonge vogel op 9 juli

2021 op Texel was geringd als kuiken. Het geslacht was op dat moment onbekend. Voordat wij hem/haar zagen in de Algarve was de lepelaar 20 keer gemeld bij de Bol op Texel. De laatste melding was van 5 oktober en op 12 oktober stond de drie maanden oude vogel in Zuid-Portugal!

Een andere bijzondere lepelaar zag ik op 7 maart 2020 bij de lepelaarkolonie van het Quackjeswater. Dit was een volwassen vogel, donkere snavel, volledig witte vleugels en aan beide poten zat een kleurring. De kleurringen die vogels krijgen kunnen soms flink verkleuren door veroudering van het plastic of het zeewater waarin ze foerageren. Een foto maken en die meesturen met de melding naar de Werkgroep Lepelaar helpt de lepelaarkenners daar om de juiste combinatie te herkennen. Dit was Y[LP]/aR[LP] oftewel: Yellow met letters LP/a=metaal, Red=rood met letters LP. Deze lepelaar was op Terschelling als kuiken geringd op 16 maart ...1998!! In de 22 jaar dat deze gemeld is, is hij aan het pendelen geweest. Enkele jaren kwamen er meldingen uit Frankrijk (Morbihan, Seine

en Gironde), in september 2014 gemeld in Irun en 2011 Extremadura (Spanje). Niemand weet of de vogel ook niet ergens anders is geweest. Een aantal winters zijn er geen meldingen teruggekomen en vloog de vogel in het voorjaar en zomer wel weer in Nederland (meldingen Ferwerd, Ameland, Lauwersmeer). Laat daar je fantasie maar eens op los.

Literatuur
BirdLife International (2017) Palearctic-African migratory birds have suffered substantial declines. Downloaded from http://www.birdlife.org on 20/10/2023
Doorvliegen met een pijl door de nek, Kees Moeliker, NRC, 17 mei 2022.
<https://www.vogelbescherming.nl/actueel/bericht/middellandse-zeegebied-vol-zwarte-gaten-voor-vogels>

Lepelaar W[NB4V]/a in Portugal. Foto: Peter Vermaas

Lepelaar Y[LP]/aR[LP] bij de kolonie van het Quackjeswater. Foto: Peter Vermaas